

Βιβλιοστάσιον

Εὐη Βουλγαράκη-Πισίνα,
*Ἡ Προσέγγιση τῶν Ἐθνικῶν κατὰ
τὸν Ἅγιο Ἰωάννη τὸ Χρυσόστομο,*
ἐκδ. Μαΐστρος, Ἀθήνα 2016.

Μία συζήτηση γιὰ τὴν Ἱεραποστολὴ
μὲ ἀφορμὴ τὴ μελέτη

Δὲν εἶμαι εἰδικὸς σὲ παρουσιάσεις
πονημάτων καὶ μάλιστα τόσο σημαντι-
κῶν καὶ συστηματικῶν ὅσο τὸ πόνημα
τῆς κυρίας Εὐῆς Βουλγαράκη-Πισίνα,
Ἡ Προσέγγιση τῶν Ἐθνικῶν κατὰ τὸν
Ἅγιο Ἰωάννη τὸ Χρυσόστομο.

Λόγω ὅμως τοῦ ὅτι ἡ διακονία μου
στὴν Ἱεραποστολικὴ Ἐκκλησία τοῦ
Καμεροῦν προσιδιάζει κοινωνιολογικά
καὶ ἐκκλησιολογικά μὲ τὰ ὅσα ὁ Ἅγιος
Ἰωάννης παρατηρεῖ, προτείνει, συμ-
βουλεύει καὶ προσπαθεῖ, θὰ παρουσιάσω
ἀπὸ αὐτὴν τὴ σκοπιὰ τῆ μελέτη καὶ δια-
τριβῆ αὐτή, δηλαδὴ, ἀπὸ τὴ σκοπιὰ τῆς
Ὁρθοδόξου Ἱεραποστολῆς στὴ Μαύρη
Ἄφρική.

Εἶναι γεγονὸς ὅτι ἡ Ὁρθόδοξος Ἱερα-
ποστολὴ στὴν Ἀφρική, λόγω τῆς ἐπι-
ελάσεως τοῦ Ἰσλάμ στὴ Βόρειο Ἀφρική
τὸν 7ον αἰῶνα, ἀναγκάστηκε νὰ στα-
ματήσει γιὰ ἀρκετοὺς αἰῶνες, ἀφοῦ τὸ
Πατριαρχεῖο Ἀλεξανδρείας ἦταν ὑπό-
δουλο, καὶ νὰ ξαναξεκινήσει δειλά-δειλά
πρὶν ἀπὸ ἐξήντα χρόνια.

Τὸ ξεκίνημά της ὀφείλεται στὶς ἀνάγκ-
ες καὶ τὰ σημεῖα τῶν καιρῶν γιὰ τὴν

πραγματικότητα τῶν Ἀφρικανικῶν χω-
ρῶν μετὰ ἀπὸ τὴν ἀνεξαρτησία τους.

Τὸ ξεκίνημα αὐτὸ δὲν ἦταν καθόλου
εὐκόλο καὶ πραγματοποιήθηκε ἀπὸ μιὰ
μικρὴ ομάδα ἀνθρώπων, χωρὶς (πλὴν
ἐξαιρέσεων) πολλὲς εἰδικὲς γνώσεις,
οἱ ὅποιοι ἐπορεύθησαν στὶς ἐσχατιὲς
τῆς Ἀφρικῆς μὲ πολὺ ἐνθουσιασμό καὶ
ἀγάπη, ἀλλὰ καὶ ψάχνοντας γιὰ τὴν εὐ-
αγγελικὴ προσέγγιση τῶν Ἐθνῶν...

Σὲ αὐτὴν τὴν ἀρχικὴ ομάδα ἔγιναν
ἀμέσως αἰσθητὰ δεκάδες εἰδῶν προβλή-
ματα, τὰ ὅποια ἔχουν νὰ κάνουν μὲ τὰ
προγονικά ἦθη, τὰ ἔθιμα καὶ τὶς δεισι-
δαιμονίες τῆς Ἀφρικῆς, ἀλλὰ καὶ τὴν
διαμορφωμένη συνεχῶς κοινωνικὴ δια-
στρωμάτωση τῆς Μετα-αποικιοκρατι-
κῆς Ἀφρικῆς· προβλήματα ποὺ ἔχουν
νὰ κάνουν δηλαδὴ μὲ τὴν προσέγγιση
–τὴν εὐαγγελικὴ προσέγγιση– τῆς πο-
λιτισμικῆς ποικιλομορφίας καὶ τοῦ φυ-
λετικοῦ μωσαϊκοῦ τῆς Ἀφρικανικῆς
πραγματικότητος.

Τὰ πρῶτα προβλήματα θὰ μπορούσαν
νὰ διατυπωθοῦν ὡς ἐξῆς:

– «*Πῶς προσεγγίζω κοινωνίες οἱ
ὁποῖες εὐρίσκονται σὲ ἕνα κοινωνικο-
πολιτιστικὸ ἐπίπεδο αἰῶνες πίσω ἀπὸ
τὴν ἐποχὴ τοῦ Εὐαγγελίου;*»

– «*Πῶς προσεγγίζω κοινωνίες οἱ
ὁποῖες καλοῦνται καὶ πιέζονται ἀπὸ
ἐξωτερικοὺς παράγοντες (πολιτικὴ –
σχέσεις κρατῶν – συμφερόντων, κ.λπ.)
νὰ ὠριμάσουν μὲ ταχύτατους ρυθμούς,*

για να συμβαδίσουν με τις σύγχρονες ανεπτυγμένες κοινωνίες;»

- «Πώς ξεπερνῶ τὰ προβλήματα τῆς ἐρμηνείας σὲ μιὰ κοινωνία ἢ ὁποία μεταφέρει ἐδῶ καὶ αἰῶνες τὴν παράδοσή της καὶ τὴν ταυτότητά της προφορικὰ καὶ ὁμιλεῖ γλῶσσες οἱ ὁποῖες δὲν εἶναι γραπτές καὶ χωρὶς προηγούμενο ἐρμηνειῶν;»

- Πῶς προσεγγίζουμε μιὰ πρωτόγονη κοινωνία; Καὶ πῶς μιλάμε – μεταδίδουμε τὸ Εὐαγγέλιο σὲ αὐτήν;

- Εὐαγγελισμὸς τῶν «μὴ πιστευόντων»; ἢ ἀνακάλυψη τοῦ Εὐαγγελίου σὲ κοινωνίες «μὴ πιστευόντων»;

- Τί κοινωνικός «διχασμὸς» μπορεῖ νὰ ὑπάρξει ὅταν σὲ αὐτὲς τὶς πρωτόγονες κοινωνίες λειτουργεῖ ἕνα ἐκπαιδευτικὸ σύστημα τὸ ὁποῖο προάγει «ἀρχές τοῦ δυτικοῦ κόσμου καὶ πολιτισμοῦ»;

Ὁ κοινωνικὸς ἴστος εἶναι εὐρυτάτης μορφῆς στὴν Ἀφρική, καθ' ὅτι ἔχουμε ἕναν ἐντελῶς διαφορετικὸ τύπο «οἰκογενείας». Ἡ οἰκογένεια στὴν Ἀφρική εἶναι πολὺ πιὸ ἀνοικτὴ καὶ ἔχει ἕναν ἐντελῶς ἄλλο τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο ἀναπτύσσεται, σκέπτεται καὶ ὑπάρχει.

Εἶναι λαθασμένη ἢ ἀντίληψη ὅτι οἱ Ἀφρικανικὲς κοινωνίες εἶναι ἀπολίτιστες (καὶ καθυστερημένες).

Οἱ κοινωνίες αὐτὲς γιὰ χιλιάδες χρόνια πρὶν ἀνακαλυφθοῦν ἀπὸ τοὺς Εὐρωπαίους εἶχαν δική τους κουλτούρα καὶ δική τους ἱεραρχία.

Ἐνώπιον αὐτῶν τῶν αὐτονοήτων ἐρωτημάτων ἀμέσως διαμορφώθηκαν δύο τάσεις Εὐαγγελισμοῦ:

Α. Ἡ πρώτη τάση θὰ μπορούσε νὰ χαρακτηριστεῖ ὡς «ἡ συναισθηματικὴ μορφή τοῦ Εὐαγγελισμοῦ», δηλαδή ὁ Εὐαγγελισμὸς ὁ ὁποῖος αὐτοαρέσκεται νὰ θεωρεῖ ὅτι ἐπιτελεῖ ἕνα θεάρεστο μὲν,

ἀλλὰ ἐν πολλοῖς ἐγκεντρικὸ ἐκπολιτιστικὸ καὶ φιλανθρωπικὸ ἔργο.

Σχηματίζονται δηλαδή ἐλεγχόμενα ἐκπαιδευτικὰ κέντρα καὶ προσφέρεται συγκεκριμένη ἐκπαίδευση, ἢ ὁποία θὰ ἐπιτρέψει στοὺς ἐκπολιτιζομένους νὰ κατανοήσουν τὸ ἐπίπεδο τοῦ Ἱεραποστόλου καὶ τὴν ἀγαθὴ του διάθεση ... καὶ νὰ ἀκολουθήσουν τὸν συναισθηματικὸ του κόσμον καὶ τὴ συναισθηματικὴ του σχέση μὲ τὸν εὐαγγελιζόμενον Σωτῆρα τοῦ κόσμου.

Στὴν τάση αὐτὴ ὑπάρχει ἐμφανὴς καὶ διάχυτη ἡ αἴσθησις ὅτι δημιουργεῖται μιὰ ἐπέκταση τῆς Ἐθνικῆς Ἐκκλησίας τῆς καταγωγῆς τοῦ Ἱεραποστόλου.

Β. Καὶ ἡ δευτέρα τάση, ἢ ὁποία προσπαθεῖ μέσα σὲ αὐτὴν τὴ χαοτικὴ ποικιλομορφία τῆς ἀφρικανικῆς πραγματικότητος νὰ τὴ μελετήσῃ καὶ νὰ βρεῖ συνδετικὸς κρίκους, νὰ βρεῖ βωμοὺς ἀφιερωμένους στὸν «Ἄγνωστο Θεό». Ἡ φάχνη μέσα σὲ αὐτὲς τὶς κοινωνίες ψήγματα εὐαγγελικῶν ἐντολῶν «ὡς βωμοὺς τῷ Ἄγνωστῷ Θεῷ», οἱ ὁποῖες διέπουν τὴ συμβίωση τῶν μελῶν τους καὶ συνδέει αὐτὲς τὶς κοινωνικὲς συνήθειες καὶ ἀρχές μὲ τὸ Εὐαγγέλιο (π.χ. ἡ ἀνάπτυξη καὶ καλλιέργεια ἑνὸς ὑψηλοῦ ἐπιπέδου ἀλληλεγγύης καὶ συλλογικῆς κατανομῆς τῶν δυσκολιῶν), νὰ βρεῖ παραδόσεις ποὺ ὁμιλοῦν γιὰ τὴ Δημιουργία καὶ τὴν ἀνθρώπινη ὑπαρξὴ καὶ νὰ ἀνακαλύψουν σ' αὐτὲς τὸν «σπερματικὸ λόγον» περὶ τῆς Δημιουργίας καὶ τοῦ Δημιουργοῦ τοῦ κόσμου καὶ τοῦ ἀνθρώπου καὶ νὰ ἀρχίσῃ νὰ ἀρθρῶναι λόγον εἰσαγωγικὸ καὶ συνδετικὸ τοῦ Εὐαγγελίου καὶ μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ νὰ συγκροτήσῃ ἕνα σῶμα τὸ ὁποῖο θὰ δεχθεῖ τὸν Λόγον τοῦ Θεοῦ καὶ θὰ καρποφορήσῃ πίστη, ἀγάπη καὶ ἐλπίδα.

Οἱ ἀφρικανικὲς κοινωνίες ἐκ πρώτης –ἐπιπολαίας καὶ ἀμαθοῦς– ὄψεως μποροῦν νὰ φανοῦν πρωτόγονες, ἀκαλλιέργητες, βάρβαρες, χωρὶς προηγμένη κουλτούρα, χωρὶς γνώσεις, χωρὶς κοινωνικὲς ἀρχὲς κ.λπ., ἀλλὰ μιὰ βαθύτερη μελέτη καὶ πιὸ προσεκτικὴ θὰ μᾶς ἀποκαλύψει ὅτι οἱ κοινωνίες τῆς διαθέτουν μιὰ ὑψηλοῦ ἐπιπέδου κουλτούρα, διαθέτουν μιὰ δική τους διαχείριση τοῦ ἀνθρωπίνου πόνου τῆς ἀσθένειας, μιὰ δική τους διαχείριση τῆς ἐπιβιώσεως. Διαθέτουν ἐπίσης μιὰ πολὺ ἰσχυρὴ ἱεραρχία καὶ ἱεράρχηση τῶν κοινωνικῶν ὁμάδων. Ἐναν βαθὺ σεβασμὸ γιὰ τὴν πολυτιμότητα τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς, ἀλλὰ καὶ ἕναν ἀπόλυτο συμβιβασμὸ μὲ τὸ φαινόμενο τοῦ καθημερινοῦ –ἀναιτίου– θανάτου· μιὰ δική τους προσέγγιση τῆς ἐρμηνείας τοῦ κόσμου, τῆς ὑπάρξεως τοῦ καλοῦ, τοῦ κακοῦ, τοῦ φαινομένου τοῦ θανάτου καὶ τῆς προσπάθειας νὰ ἐξευμενισθεῖ καὶ νὰ ἀπενεργοποιηθεῖ τὸ κακό.

Πιστεύω ὅτι ἡ παροῦσα μελέτη ἐντάσσεται σὲ αὐτὴν τὴ «δευτέρα τάση» ἀνακαλύπτοντας δεκάδες προβλήματα γιὰ τὰ ὁποῖα δὲν ὑπάρχει συγκεκριμένη ἀπάντηση, διότι ἡ Ἐκκλησία στὴν ποιμαντικὴ τῆς πορεία ἴσως δὲν συνήνητησε τὰ εἰδικὰ προβλήματα ἢ τὰ συνήνητησε καὶ τὰ ἐφρόντισε μὲ ἕναν τρόπο ὁ ὁποῖος γιὰ πολλοὺς λόγους δὲν κατεγράφη καὶ δὲν ἐκωδικοποιήθη ποτέ γιὰ νὰ ἀποφευχθεῖ κάποια παρεξήγηση ἐξ ἄλλων ποιμαντικῶν τάσεων καὶ ἐρμηνειῶν. Ἐνώπιον αὐτῶν τῶν πρωτόγνωρων προβλημάτων ἡ «δευτέρα τάση» ἐστράφη στὴν ἔρευνα μέσα στὶς γνωστὲς πηγὲς τῆς Ὁρθοδόξου Πατερικῆς Παραδόσεως καὶ στὰ Συναξάρια τῶν Ἁγίων.

Θεωρῶ ὅτι ἡ περίπτωση τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου καὶ οἱ συμ-

βουλές του διὰ τὴν προσέγγιση τῶν Ἐθνικῶν μέσα ἀπὸ τοὺς Λόγους καὶ τὶς Ἐπιστολές του εἶναι ὄχι ἀπλῶς μιὰ πηγὴ πληροφοριῶν, ἀλλὰ ἕνα πλουσιώτατο ὄρυχειο σοφίας ἐπάνω στὸ θέμα τοῦ Εὐαγγελισμοῦ τῶν Ἐθνῶν, μιὰ ἀπέραντη διαφώτιση γιὰ τὸν σημερινὸ Ἱεραπόστολο ἢ ὁποῖα εἶναι ἐν πολλοῖς ἄγνωστη.

Θεωρῶ ἐπίσης ὅτι ἡ κοινωνικὴ κατάσταση καὶ ἡ σύνθεση τῆς ἀφρικανικῆς πραγματικότητος σήμερα ὁμοιάζει σ' ἕνα πάρα πολὺ ὑψηλὸ ποσοστὸ μὲ τὴν κοινωνικοπολιτικὴ σύνθεση καὶ τὴν ἐξ αὐτῆς προβληματικὴ, μὲ τὴ σύνθεση τοῦ κόσμου τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου. Εἶναι πραγματικὰ ἀποτέλεσμα φωτισμοῦ, ἀγιότητος καὶ ὑψηλῆς πνευματικότητος ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖον προσπαθεῖ νὰ στρέψει σύσσωμο τὸ ἐκκλησιαστικὸ Σῶμα ὄχι ἀπλῶς σὲ μιὰ ἀνοχή καὶ ἀναγκαστικὴ συνύπαρξη διαφορετικῶν λαῶν καὶ θρησκειῶν στὸν ἴδιο χῶρο, ἀλλὰ θεωρεῖ τὴ συνύπαρξη αὐτῆ μοναδικὴ εὐκαιρία γιὰ τὴν παρουσία καὶ τὴ λειτουργία τῶν χριστιανῶν ὡς «ζύμης» σὲ αὐτὴν τὴν πολυμορφικὴ κοινωνία.

Πιστεύω ὅτι καὶ τὸ πόνημα τῆς κυρίας Βουλγαράκη τὴ συγκεκριμένη χρονικὴ στιγμή πού βγαίνει ἀπὸ τὸ ἐρευνητικὸ τῆς ἐργαστήριου ἔρχεται σὰν μιὰ τεράστια πυξίδα νὰ κατευθύνει τοὺς Ποιμένες ἐνώπιον τοῦ φαινομένου τῆς μετακινήσεως τῶν πληθυσμῶν ὅπου ἡ Ἐκκλησιαστικὴ Κοινότητα (νοομένη ὡς ἕνα ὑποτιθέμενο διοικητικὸ ὄργανο στὸ πλευρὸ τῶν κυβερνητικῶν ὀργάνων) πολὺ ἐλάχιστα πράττει ἀπὸ ὅσα θὰ ἠδύνατο προσφέρει καὶ τὸ κυριώτερο παρουσιάζεται ὡς μὴ δυναμένη νὰ προσανατολίσει τὰ μέλη τοῦ Σώματός της στὴν χρισιμότητα τῶν «σημείων τῶν καιρῶν», ὡς νὰ ἔχουν αὐτὰ ἢ Αὐτὴ, ἀποκοπεῖ ἀπὸ αὐτά.

Πιστεύω ότι τὸ πόνημα αὐτὸ εἶναι ἀποτέλεσμα τοῦ ἰδίου φωτισμοῦ καὶ τῆς ἰδίας ἀγωνίας γιὰ τὴν πορεία τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς ἱεραποστολῆς στὸν σύγχρονο κόσμο ὅπως καὶ στὴν ἐποχὴ καὶ στὴν προσωπικότητα τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσορρήμονος.

Ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος εἶναι ὁ μόνος ὁ ὁποῖος δὲν κατακερματίζει τὸ Ἐκκλησιαστικὸ Σῶμα, δὲν ἀπευθύνεται δηλαδὴ σὲ ἓνα εἰδικὸ καὶ συγκεκριμένο Σῶμα Ἱεραποστόλων, ἀλλὰ προσανατολίζει *ὁλόκληρο* τὸ Ἐκκλησιαστικὸ Σῶμα σὲ *τρόπους Ἱεραποστολικῆς δραστηριότητος* καὶ συμβουλεύει ὅτι ἡ Ἱεραποστολικὴ προσπάθεια ξεκινᾷ ἀπὸ τὴν προσευχὴ ὄλων ὑπὲρ τῶν «μακράν» τῆς Ἐκκλησίας.

Βασικὸς κανόνας εἶναι νὰ μὴν καταρῶνται οἱ χριστιανοὶ τοὺς Ἐθνικοὺς, κάτι τόσο καθημερινὸ στὴν πραγματικότητά μας, στὴν ὁποία οἱ ὑπερ-ορθόδοξοι φονταμενταλιστὲς καταρῶνται ὄχι τοὺς ἔθνικοὺς καὶ τοὺς ἀλλοδόξους, ἀλλὰ τοὺς ὀρθοδόξους καὶ μάλιστα τοὺς προκαθημένους τῶν Ἐκκλησιῶν γιὰ προδοσία τῆς πίστεως καὶ ἄλλα τραγελαφικά.

Σχηματοποιεῖ λοιπὸν ὁ Ἅγ. Χρυσόστομος τὴν Ἀποστολικὴν προσέγγιση μὲ τὸν αὐξὸντα τύπο: ΛΟΓΟΣ –(σημαντικώτερος αὐτοῦ τό)– ΘΑΪΜΑ –(σημαντικώτερον ὅμως αὐτοῦ τό)– ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ, κάτι ποὺ κινητοποιεῖ ἀβίαστα τὸ Σῶμα τῆς Ἐκκλησίας σὲ Ἱεραποστολὴ ποὺ ὡς μέθοδος καὶ στρατηγικὴ ἐπιδρᾷ αὐτοκριτικὰ σὲ ὅλους μας ἔως καὶ σήμερα. Κάνουμε τὸ ἴδιο ὡς Ποιμένες ἢ περιοριζόμεθα στὶς εὐχὲς τῆς Λειτουργίας ὑπὲρ τῶν κατηχομένων καὶ φωτισμένων τὶς ὁποῖες καὶ ἡ πλειονότης τῶν Ποιμένων ἀναφέρει «μυστικῶς» κατὰ τὶς ἐκκλησιαστικὰς Συνάξεις.

Καὶ συνεχίζει λέγοντας ὅτι κάποιοι μέσα ἀπὸ τὸ Ἐκκλησιαστικὸ Σῶμα, οἱ

ὁποῖοι ἔχουν τὶς γνώσεις καὶ τὸ τάλαντο καὶ ἔχουν καὶ χριστιανικὸ παράδειγμα, θὰ ἔχουν τὴν εὐθύνῃ νὰ προσεγγίσουν τοὺς Ἐθνικοὺς καὶ νὰ κοινοποιήσουν τὸ Εὐαγγέλιο. Αὐτοὶ οἱ ὁποῖοι ἔχουν γνώσεις καὶ ζῆλο, ἀλλὰ ὄχι παράδειγμα, καλὸν εἶναι νὰ μένουν μακρὰν αὐτῶν τῶν προσεγγίσεων...

Πάνω σὲ αὐτὴν τὴ βασικὴν ἰδέα κινεῖται ὁ ἱερός Πατέρας, ὅπως μᾶς μεταφέρει μὲ ἀριστοτεχνικὸ καὶ ἐπιστημονικὸ τρόπο ἢ συγγραφέας, ἀλλὰ καὶ μὲ μιὰν ἀπεραντοσύνη ἀγάπης στὸ κοίταγμα τοῦ κόσμου ποὺ τὸν περιβάλλει καὶ στὶς εἰδικὲς περιστάσεις καὶ σχέσεις ποὺ προκύπτουν ἀπὸ τὴ συνύπαρξιν ἐπὶ τὸ αὐτὸ πολλῶν ἀντιθέτων κοινωνικῶν ομάδων, ἀλλὰ καὶ στὴ βαθειὰ θεώρηση τοῦ ρόλου καὶ τῆς ἀποστολῆς τῶν Χριστιανῶν, ἢ ὁποία δὲν εἶναι καὶ δὲν πρέπει νὰ θεωρεῖται πράξις ἔκτακτη καὶ περιστασιακὴ ἢ πρόσκαιρη, ἀλλὰ κίνηση καθημερινὴ καὶ ἰσόβιος, ἢ ὁποία πρέπει νὰ κατατείνει συνεχῶς στό: «*ἵνα πάντες ἐν ὧσιν*».

Ἐπιτρέψτε μου νὰ ἀναφέρω κάτι ποὺ θὰ μᾶς βοηθήσει νὰ κατανοήσουμε τὶς κατὰ τόπους διαφορετικὲς στάσεις τῶν διαφόρων ἐρευνητῶν τῆς Χρυσοστομικῆς Γραμματείας, οἱ ὁποῖοι τόσο ἀνάγλυφα καὶ παραστατικὰ μᾶς παρουσιάζονται σὲ αὐτὴν τὴ μελέτη καὶ στὴν πληθώρα τῶν πραγματικῶν πλουσιῶν ὑποστηρικτικῶν ὑποσημειώσεων.

Στὸ ἔργο του *Κλίμαξ* καὶ χαρακτηρηστικὰ στὸν τελευταῖο του Λόγος *Πρὸς Ποιμένα* ὁ Ἅγ. Ἰωάννης ὁ Σιναΐτης μὲ μιὰ μικροσκοπικὴ καὶ ἀνατομικὴ διορατικότητα σημειώνει ὅτι: «*μέσα στὴν Ἐκκλησία ὑπάρχουν τεσσάρων εἰδῶν ποιμένες: α. αὐτοὶ ποὺ κηρύττουν τὸ Εὐαγγέλιο μὲ βασικὴ ἀρχὴ ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι «φόβος μέγας» β. αὐτοὶ ποὺ κηρύσσουν μὲ βα-*

σικῆς ἀρχῆς ὅτι ὁ Θεός εἶναι «καὶ φόβος καὶ ἀγάπη, ἀλλὰ ὄχι τόσο ἀγάπη ὥστε «ἔξω νὰ βάλῃ τὸν φόβον» γ. αὐτοὶ ποὺ κηρύσσουν ὅτι ὁ Θεός εἶναι μόνον «ἀγάπη» καὶ δ. αὐτοὶ ποὺ κηρύσσουν ὅτι ὁ Θεός δὲν εἶναι οὔτε φόβος, οὔτε φόβος καὶ ἀγάπη, οὔτε ἀγάπη, ἀλλὰ ἓνας «ἔρωτας» καὶ διευκρινίζει ὅτι καὶ τὰ τέσσαρα εἶδη Ποιμένων σώζονται καὶ πρὸς τὸν Θεὸν ἐπιστρέφονται καὶ προτρέπει τοὺς πιστοὺς νὰ ἐπιλέγουν ποιμένες ὄχι κατὰ τὴν ἀδυναμίαν των, ἀλλὰ κατὰ τὴν ὑπαρξὴ των (τὴν ψυχρὴν φύσιν των).

Νομίζω ὅτι εἶναι περιττὸ νὰ τονίσουμε ὅτι οἱ τέσσαρες αὐτοὶ τύποι Ποιμένων ἐλκύουν κοντὰ τοὺς ἀνάλογα τέσσαρα εἶδη πιστῶν καὶ διαμορφώνουν τεσσάρων μορφῶν πίστη, ἀγάπη καὶ ἐλπίδα ἐκ τῆς μιᾶς καὶ αὐτῆς εὐαγγελικῆς ποιότητος, ἀλλὰ, διαφορετικῶς εὐρύους καὶ ὕψους.

Φυλλομετρώντας τὶς σελίδες τοῦ ἐξαιρετικοῦ πονήματος τῆς κ. Βουλγαράκη (περὶ τῆς Προσεγγίσεως τῶν Ἑθνικῶν κατὰ τὸν Ἅγ. Ἰωάννη τὸν Χρυσόστομο), μέσα στὸ πλῆθος καὶ τὶς λεπτομέρειες τῶν ἀναφορῶν, πηγῶν καὶ ἐρευνῶν, εἶδα σὲ πολλὰ σημεῖα αὐτὴν τὴ μεταπήδηση τοῦ «Ποιμένος Χρυσοστόμου» –ἀλλὰ καὶ τῶν κατὰ καιροὺς ἐρευνητῶν– ἀπὸ τὸ ἀτελέστερον εἶδος Ποιμένος –καὶ ἐρευνητοῦ– ἐπὶ τὸ τελειότερον, πρᾶγμα ποὺ φανερώσει μιὰ διαρκῆ ποιμαντικὴ ἀγωνία τοῦ Πατρὸς ὁ ὁποῖος θεωρεῖ μέσα ἀπὸ τὴν Εὐαγγελικὴ ἐντολὴ τὴν ἀναπότρεπτη ποιμαντικὴ του εὐθύνη νὰ εἰσαγάγει καὶ «ἄλλα πρόβατα» εἰς τὴ μάνδρα «ἃ οὐκ ἔστιν ἐκ τῆς αὐτῆς ταύτης κἀκεῖνά (με)–αὐτὸν δεῖ ἀγαγεῖν, καὶ τῆς φωνῆς –του– μου ἀκούσουσι, καὶ γενήσεται μία ποιμήν, εἰς ποιμήν» (Ἰω. ι', 16), κατὰ τὸν λόγον τοῦ Κυρίου.

Γιὰ τὸν λόγο αὐτὸν παροτρύνει πάντας σὲ διαρκῆ προσευχὴ καὶ ἐπίμονη δράση διὰ τοῦ παραδείγματος: τοὺς ἄρχοντας καὶ ἀρχομένους, τοὺς Κυρίου, τοὺς δούλους, τὶς γυναῖκες, τὰ τέκνα, τοὺς φίλους, τοὺς γνωστοὺς σὲ ὅλες τὶς πιθανῆς καὶ ἀπίθανες διασταυρώσεις, συνοδοιπορίες καὶ συναντήσεις ἀπὸ τὴν ἄποψη φυλῶν, θρησκειῶν, ἡθῶν, ἐθίμων, δεισιδαιμονιῶν, μορφώσεως καὶ κοινωνικῶν θέσεων.

Στὴν ἀφρικανικὴ πραγματικότητα ὅλες αὐτὲς οἱ διασταυρώσεις συνυπάρχουν καὶ συμβαδίζουν τοὺς τελευταίους δύο αἰῶνες, δημιουργώντας μιὰν ἀτμόσφαιρα ἐκρηκτικὴ τὴν ὁποία μόνον μιὰ Ἱεραποστολικὴ καὶ Ποιμαντικὴ ὀπτικὴ σὰν τοῦ Ἁγίου Χρυσοστόμου μπορεῖ νὰ ἐκτονῶσει εἰρηνικὰ καὶ νὰ μεταμορφώσῃ σὲ Ἐκκλησιαστικὴ ζύμη καὶ ἐνότητα.

Θὰ ἦταν ἐσκεμμένη παράλειψή μου ἂν δὲν ἀνέφερα τὸ τελευταῖο κεφάλαιο «Ἡ Ἐκκλησιαστικὴ Οἰκονομία τοῦ Ἁγίου Χρυσοστόμου», περὶ τῶν Μεικτῶν Γάμων καὶ τὴν Ποιμαντικὴ Ἁγιοπνευματικὴ εὐαισθησία, τὴν ὁποία ἀναδίδει σὲ ὅλην τὴν ἔκταση, τὸ ὁποῖο, καὶ ὡς πρὸς τὴν προσέγγιση καὶ τὴν παρουσίαση θεωρῶ ὑψίστης σημασίας γιὰ τὴν Ὁρθόδοξη Διασπορὰ τοῦ σήμερα καὶ θὰ εὐχόμεον ἢ κα Βουλγαράκη στὸ μέλλον νὰ μᾶς τὸ παρουσίαζε σὲ ἰδιαίτερη μελέτη.

Ὁμολογώντας ὅτι πολλὰ σχοτεινὰ σημεῖα τῆς ταπεινῆς μου Ποιμαντικῆς διακονίας τὸ παρὸν πόνημα μοῦ τὰ ἐφώτισε μὲ ἓναν μοναδικὸ τρόπο, εὐχαριστῶ καὶ εὐγνωμονῶ τὴ συγγραφέα.

Ὁ Μητροπολίτης Καμεροῦν
Γρηγόριος [Στεργίου]

Δημήτρη Μαυρόπουλου,
Σχόλια στο κατά Ιωάννην
Εὐαγγέλιο, Ἀθήνα 2017,
 Ἐκδόσεις Δόμος, σελ. 506

Ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ 20οῦ αἰῶνα καὶ ἐξῆς παρατηρεῖται στὸν Ὀρθόδοξο Ἑλληνικὸ χῶρο μία ἀλματώδης ἐξέλιξη τῶν Βιβλικῶν σπουδῶν μὲ αὐξηση τῆς σχετικῆς βιβλιογραφίας. Στὸ πλαίσιο αὐτὸ τοποθετεῖται τὸ ἐρμηνευτικὸ βιβλίον τοῦ Θεολόγου κ. Δ. Μαυρόπουλου, στὸ ὁποῖο ὁ σ. σχολιάζει τὸ *κατὰ Ιωάννην Εὐαγγέλιο*. Διαφέρει ἀπὸ τὰ συνήθη στὴν ἑλληνικὴ καὶ διεθνή βιβλιογραφία ἐρμηνευτικὰ ὑπομνήματα, καθὼς δὲν ἀσχολεῖται μὲ φιλολογικῆς, ἱστορικῆς ἢ πολιτισμικῆς ἀναλύσεις τῶν ἐπιμέρους στίχων τοῦ Εὐαγγελίου, ἀλλὰ εἰσάγει τὸν ἀναγνώστη στὴ θεολογικὴ διδασκαλία τοῦ Ἰωάννη πού ἔχει ὡς κεντρικὸ στοιχεῖο τὸ μυστήριον τῆς θείας εὐχαριστίας. Ὅλη ἡ ἀτμόσφαιρα τοῦ Εὐαγγελίου ἀλλὰ καὶ τοῦ ὑπομνήματος τοῦ κ. Μ. εἶναι μυσταγωγικὴ καὶ εὐχαριστιακὴ. Ἐπιπλέον ἡ ἀρχαία Ἐκκλησία χαρακτήρισε τὸ Εὐαγγέλιον αὐτὸ «πνευματικόν» καὶ ὥρισε ἢ ἀνάγνωσίν του στὴ λατρεία νὰ ἀρχίζει ἀπὸ τὴν ἀναστάσιμη Θ. Λειτουργία τοῦ Πάσχα, ὅταν θὰ ἔχει συντελεσθεῖ τὸ βάπτισμα τῶν κατηχουμένων κατὰ τὸ Μ. Σάββατον καὶ θὰ μποροῦν νὰ μετάσχουν οἱ πιστοὶ στὴν πρώτη μεταμεσονύχτια Λειτουργία τοῦ Πάσχα.

Ὁ σ. ἀκολουθεῖ ἐρμηνευτικὰ κεφάλαιον πρὸς κεφάλαιον τὸ Εὐαγγέλιον. Ἦδη στὸ πρῶτον κεφ. τοῦ Εὐαγγελίου τονίζεται ὅτι ἡ σωτηρία συντελεῖται μέσα στὴν Ἱστορία («Ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν»). Ὁ εὐαγγελιστὴς παρουσιάζει τὴ σημασία τοῦ προσώπου τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀπέναντι στὰ φιλοσοφικὰ καὶ θεολογικὰ ρεύματα τοῦ τέλους τοῦ 1ου

μ.Χ. αἰῶνα ὅπου τοποθετεῖται καὶ ἡ συγγραφὴ τοῦ Δ' Εὐαγγελίου, στὰ ρεύματα δηλ. τοῦ Νεοπλατωνισμοῦ καὶ τοῦ Γνωστικισμοῦ. Ὁ Λόγος ἔγινε ἐν-υπόστατος μὲ τὴν ἐνανθρώπησίν του. «Μὲ τὴν παρουσία τοῦ Υἱοῦ ἀποκτᾶ νόημα ἡ δημιουργία, μπορεῖ τὸ μὴ ὄν νὰ γίνῃ ὄν. Καὶ αὕτη εἶναι ἡ στιγμή τῆς δημιουργίας, πῶς τὸ μὴ ὄν γίνεται ὄν... Ὁ Λόγος διαμορφώνει τὴ δημιουργία καὶ τὴν κάνει κόσμον (κόσμημα, στολίδι). Στὴν Παράδοξον τῆς Ἐκκλησίας αὕτη ἡ δύναμις πού δημιουργεῖ κόσμον, εἴτε γιὰ τὴν πρώτην δημιουργίαν μιλάμε εἴτε γιὰ τὴν ἐν Χριστῷ ἀναδημιουργίαν, εἶναι ἡ παρουσία τοῦ Λόγου» (σ. 36). Ἐτσι, μετὰ τὴν ἱστορικὴ θεμελίωσιν τῆς θείας ἀποκάλυψης καὶ τὴν παρουσία καὶ δράσιν τοῦ Ἰωάννη τοῦ Βαπτιστῆ ὁ σ. ἀναλύει τὴν ἔννοιαν τῆς «δόξης», βασικῆς θεολογικῆς ἔννοιαν τοῦ εὐαγγελιστῆ, καὶ ὑπογραμμίζει τὴν Ἰωάννεια διδασκαλίαν ὅτι γνώσιν τοῦ Θεοῦ σημαίνει σχέση μὲ τὸν Χριστόν, ἀφοῦ ὁ Χριστὸς μᾶς ἀποκαλύπτει τὸν Θεόν. Ὁ Θεός, τὸν ὁποῖον «οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε», φανερώνεται πλέον ὡς σαρκωμένος Υἱός. «Γι' αὐτό, σὲ σχέση μὲ τὴν εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ, μπορῶ νὰ εἰκονίζω Θεοῦ τὸ ὄρωμενον, δηλαδὴ τὴ θεωμένην σάρκα τοῦ Υἱοῦ. Δὲν προσκυνῶ τὴν ὕλην ἀλλὰ τὸν δημιουργόν τῆς ὕλης, αὐτὸν πού γιὰ χάριν μου ἔλαβε τὴν ὕλην καὶ δι' αὐτῆς ἐργάστηκε τὴ σωτηρίαν μου», διευκρινίζει στὴ σ. 46 ἐπικαλούμενος τὸν Ἰωάννην Δαμασκηνόν (*Πρὸς τοὺς διαβάλλοντας τὰς ἀγίας εἰκόνας* Α' ἱστ', PG 94, 1245A), πρᾶγμα πού κάνει ἐπανειλημμένως στὸ βιβλίον του. Ἀξιόλογα καὶ ἀξιοπρόσεκτα τὰ ὅσα γράφει ὁ σ. στίς σ. 52-53 γιὰ τὴν ἔννοιαν τῆς μετανοίας. Ἐπιμείναμε κάπως περισσότερον στὸ 1ο κεφ. τοῦ Εὐαγγελίου καὶ στὸ ἀντίστοιχον τοῦ βιβλίου, διότι

παρέχει ουσιαστικές πληροφορίες για την κατανόηση του Δ' Εὐαγγελίου.

Ἡ μεταβολὴ τοῦ νεροῦ σὲ κρασί κατὰ τὸ θαῦμα τῆς Κανᾶ (κεφ. 2) ἀποτελεῖ βασικὸ θέμα τοῦ Εὐαγγελίου, καθὼς τὸ νερὸ ποὺ συνδέεται μὲ τοὺς καθαρμούς κατὰ τὶς διατάξεις τῆς Π.Δ, μεταβάλλεται σὲ κρασί τῆς θείας εὐχαριστίας, ποὺ εἶναι τὸ κεντρικὸ θέμα τῆς Κ.Δ. καθὼς καὶ τοῦ βιβλίου τοῦ κ. Μ. Στὸ πλαίσιο αὐτὸ παραθέτει ἓνα ἐκτεταμένο ἀπόσπασμα ἀπὸ τοὺς Ἀδελφούς Καραμάζωφ τοῦ Ντοστογιέφσκυ, στὸ ὁποῖο ὁ Ρῶσος σ. ἀναφέρεται στὴ σχέση τοῦ Ἀλιόσα μὲ τὸν στάρετς Ζωσιμᾶ, στὸν πόνο του γιὰ τὸν θάνατο τοῦ πνευματικοῦ του, στὴ χαρὰ ποὺ τὸν πλημμύρισε ὅταν ἄκουσε νὰ διαβάξει ὁ πάτερ Παῖσιος τὴν περικοπὴ τοῦ κατὰ Ἰωάννην γιὰ τὸν γάμο τῆς Κανᾶ, χαρὰ ποὺ τὸν κάνει νὰ σκύβει γιὰ νὰ φιλήσει τὴ γῆ, νὰ ἐπισκεφθεῖ τὴν πληθωρικὴ Κρούσενκα ποὺ μὲ δυὸ κουβέντες του τὴν κάνει νὰ ἀλλάξει ριζικὰ τὴ ζωὴ της. Ἀναφέρει καὶ ἓναν παλιὸ μῦθο γιὰ μιὰ γυναῖκα κακιὰ ποὺ δὲν εἶχε κάνει τίποτε καλὸ στὴ ζωὴ της καὶ στεναχωρημένος ὁ φύλακας ἄγγελός της ποὺ τὴν εἶδε νὰ βυθίζεται στὴ λίμνη τοῦ πυρὸς θυμῆθηκε πὼς εἶχε δώσει ἓνα κρεμμυδάκι σὲ μιὰ φτωχὴ γυναῖκα· τὸ περίφημο κρεμμυδάκι ποὺ τὴν ἔσωσε. Ἡ συχνὴ παράθεση χαρακτηριστικῶν σελίδων ἀπὸ τὸ ἔργο τοῦ Ντοστογιέφσκυ κάνει τὸ βιβλίον τοῦ κ. Μ. εὐχάριστο, εἰσάγει τὸν ἀναγνώστη στὸ πνεῦμα τοῦ ἔργου τοῦ μεγάλου Ρώσου μυθιστοριογράφου καὶ ἀναδεικνύει τὴ βαθιὰ σχέση τοῦ κατὰ Ἰωάννην μὲ τὸν Ρῶσο συγγραφέα.

Μεγάλον ἐνδιαφέρον παρουσιάζει ἡ ἀνάλυση τῆς συζήτησης τοῦ Ἰησοῦ μὲ τὸν Νικόδημο (κεφ. 3). Ὁ Ἰουδαῖος νομοδιδάσκαλος κινεῖται στὰ ὅρια τῆς φύσης,

ὁ Χριστὸς τὸν ὀδηγεῖ στὰ ὅρια τῆς σχέσης μὲ τὸ ἄκτιστο. «Ἀπὸ τὴ μήτρα τῆς φυσικῆς μας μητέρας γεννιόμαστε μὲ προοπτικὴ τὸν θάνατο. Ἀπὸ τὴ μήτρα τῆς πνευματικῆς μας μητέρας, τῆς Ἐκκλησίας, γεννιόμαστε μὲ προοπτικὴ τὴ ζωὴ, τὴν ἐν Χριστῷ ζωὴ», παρατηρεῖ παραπέμποντας στὸν Ἰωάννην στίχ. 3, 16 «Οὕτω γὰρ ἠγάπησεν ὁ Θεὸς τὸν κόσμον...» (σ. 90). Ἡ ἄνωθεν γέννηση προετοιμάζει γιὰ αἰώνια ζωὴ, δηλ. ζωὴ χωρὶς θάνατο: «αὐτὸς ποὺ πιστεύει δὲν κρίνεται, ἐνῶ αὐτὸς ποὺ πιστεύει ἤδη ἔχει κριθεῖ... Κρίση δὲν σημαίνει ὅτι ὁ Χριστὸς θὰ ἐνεργήσει ὡς δικαστὴς ἐναντίον τοῦ ἀπίστου, κρίση εἶναι ὅτι εἶσαι ἄπιστος. Ἡ ἴδια ἡ παρουσία τοῦ Χριστοῦ εἶναι ἡ κρίση. Ἐὰν τὸν ἀναγνωρίζω ὡς τὸν Υἱόν, ἐὰν παραδίδομαι σ' αὐτόν, αὐτὸ σημαίνει παράδεισος, ἐὰν δὲν τὸν ἀναγνωρίζω ὡς Υἱόν, αὐτὸ εἶναι κόλαση» (σ. 97). Καὶ πάλι σὲ ὑποσημείωση παρατίθεται ὁ Ἰωάννης Δαμασκηνός. Ὅτι ἡ συζήτηση αὐτὴ τοῦ Χριστοῦ μὲ τὸν Νικόδημο γίνεται τὴ νύχτα προσδίδει ἓνα μυσταγωγικὸ χαρακτῆρα στὰ λεγόμενα. «Ἡ σχέση μὲ τὸν Θεόν, καταλήγει ὁ σ., εἶναι ἐρωτικὴ σχέση, ὅ,τι πιὸ δυνατὸ βιώθηκε ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο μέσα στὴν ἱστορία» (σ. 101).

Στὸ κεφ. 4 ἡ συζήτηση μὲ τὴ Σαμαρείτισσα ἔχει ὡς ἀφετηρία τὸ νερὸ, ὅπως καὶ στὸ κεφ. 2 ἀπὸ τὸ φυσικὸ νερὸ μεταβαίνει ὁ Εὐαγγελιστὴς, ἀκολουθώντας τὸν Ἰησοῦ, στὸ ὕδωρ τὸ ζῶν, τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ. Ὅταν γράφεται τὸ Δ' Εὐαγγέλιον στὰ τέλη τοῦ 1ου αἰῶνα, ὁ εὐαγγελιστὴς δὲν ἐνδιαφέρεται νὰ γράψει ἓνα χρονικὸ γιὰ τὶς κινήσεις καὶ τὰ λόγια τοῦ Ἰησοῦ, ἀλλὰ συγκεντρώνει διάφορα ἐπεισόδια ἀπὸ τὴ δράση του γιὰ νὰ οἰκοδομήσει τὸ περιεχόμενον ἐνὸς νοήματος: Πὼς θὰ οἰκειωθοῦμε τὴν παρουσία τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Εἶναι ἄξιον

σημείωσης ότι ο Ἰησοῦς στὴ συζήτηση μὲ μιὰ γυναίκα ὄχι καὶ τόσο εὐπόληπτη κατὰ τὰ ἦθη τῆς ἐποχῆς χρησιμοποιοῖ τὴ μετοχὴ τοῦ ρήματος «ἄλλομαι»: σκιρτῶ, ἀναπηδῶ, ποὺ στὸ Ἄσμα Ἀσμάτων (2, 8) περιγράφει τὴ λαχτάρα τοῦ νυμφίου ποὺ τρέχει πρὸς τὴ νύμφη.

Στὸ Ἄσμα Ἀσμάτων ὑμνεῖται ὁ ἔρωτας ἀνδρα καὶ γυναίκας, καὶ δι' αὐτῶν ὁ ἔρωτας Γιαχβὲ καὶ Ἰσραήλ. Στὴν Ἀποκάλυψη, ἔργο τοῦ ἰδίου Ἰωάννη, πάλι ἓνας νυμφίος (τὸ ἐσφαγμένον Ἀρνίον) λαχταράει νὰ περικλείσει στὴν ἀγκαλιά του τὴν ἀγαπημένη (τὴν Ἐκκλησία). Παρὰ τὶς προσπάθειες τῶν ἐχθρικών δυνάμεων νὰ ἐμποδίσουν τὴν ἔνωση αὐτή, θὰ συντελεσθεῖ τελικὰ ἡ γαμήλια σχέση Χριστοῦ καὶ Ἐκκλησίας. Ἡ ἀπομάκρυνση τῆς νύμφης ἀπὸ τὸν Χριστὸ συντελεῖται ὅταν αὐτὴ γίνεται εἰδωλολάτρισσα. Αὐτοὶ εἶναι οἱ πέντε ἄνδρες ποὺ εἶχε ἡ Σαμαρείτισσα καὶ ὁ ἔκτος ποὺ ἔχει εἶναι μιὰ ἀντίληψη τῆς ἐποχῆς τῆς περὶ τοῦ Θεοῦ, ποὺ κυκλοφορεῖ μέσα στὸν λαό της (σ. 117). Ἡ ἔκφραση «ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ» ὑποκρύπτει μυσταγωγικὸ περιεχόμενο, ἀνατρέποντας τὸ «ποῦ» τὸ ὁποῖο ρωτᾶει ἡ γυναίκα μὲ τὰ «πῶς», διότι τὸ ἐν πνεύματι σημαίνει ἐν ἀγίῳ Πνεύματι καὶ τὸ ἐν ἀληθείᾳ δηλώνει ἐν Χριστῷ, ὁ ὁποῖος, ὅπως δηλώνει ὁ ἴδιος στὸ κατὰ Ἰωάννην, εἶναι αὐτοπροσώπως ἡ Ἀλήθεια. Ἡ προσκύνηση τοῦ Θεοῦ δὲν εἶναι ἀφηρημένη ἀλλ' εἶναι συγκεκριμένη: ὁ Θεὸς λατρεύεται ὡς Πατέρα διὰ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καὶ διὰ τοῦ Χριστοῦ. Κάθε φορά ποὺ συναζόμεστε γύρω ἀπὸ τὸ τραπέζι τῆς θείας εὐχαριστίας, ὑποστηρίζει ὁ σ. (σ. 120), φέρνουμε μαζί μας ὅλη τὴν κτίση καὶ ὅλη τὴ δημιουργία, τὸν ἑαυτὸ μας ὡς δημιουργία καὶ τὰ δῶρα τῆς δημιουργίας ὡς ψωμὶ καὶ κρασί ποὺ ἐναποθέτουμε

πάνω στὴν ἁγία Τράπεζα. Ἀπὸ ἐκεῖ τὰ παίρνει ὁ ἐπίσκοπος τῆς εὐχαριστιακῆς σύναξης, ποὺ δηλώνει τὴν παρουσία τοῦ Χριστοῦ ἀνάμεσά μας, καὶ ὅλοι μαζί ὡς ἓνα σῶμα ποὺ μᾶς ἐνώνει τὸ Ἅγιο Πνεῦμα ἀνάγουμε τὴν κτίση καὶ τὸν ἑαυτὸ μας στὸν Θεὸ Πατέρα καὶ τὸν παρακαλοῦμε νὰ μᾶς ξαναστελεῖ πίσω τὴν κτίση «ἐγχριστωμένη» καὶ ἔτσι νὰ συνδεθοῦμε μὲ τὸν Ἰῶ.

Τὸ θαῦμα τῆς θεραπείας τοῦ παραλύτου στὴ Βηθεσδᾶ (κεφ. 5) συντελεῖται πάλι κοντὰ σὲ νερό. Ἡ παρουσία ἀγγέλου ποὺ ἀναταράσσει τὸ ὕδωρ δηλώνει τὴν κυβερνώσα πρόνοια τοῦ Θεοῦ. Ὁ Θεὸς κυβερνάει ὀλόκληρη τὴ δημιουργία καὶ θεραπεύει ὄχι μόνον τὴν ἀσθένεια ἀλλὰ καὶ τὴν ἀγνωσία. Ἄγγελος τοῦ Θεοῦ μπορεῖ νὰ εἶναι ἐπίσης ἓνας ἄνθρωπος, ἐκλεκτὸς τοῦ Θεοῦ ποὺ ἀναταράσσει τὰ νερά, κινεῖ τὴν ἱστορία καὶ ἐξαγγέλλει τὸν λόγο τοῦ Θεοῦ. Ἡ κραυγὴ «ἄνθρωπον οὐκ ἔχω» ἐνώπιον τοῦ Ἰῶ τοῦ ἀνθρώπου ἐκφράζει τὴν τραγωδία τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ κόσμου κατὰ τὴν ὁποία «ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ ἐγένετο καὶ ὁ κόσμος αὐτὸν οὐκ ἔγνω» (Ἰω. 1, 10). Ὅπως «ὁ Θεὸς ἀγάπη ἐστίν», ἔτσι καὶ ὁ Ἰῶς του ὡς ἀγάπη εἶναι διαρκῶς παρὼν στὸν κόσμον καὶ ἐνεργεῖ θαύματα, εἴτε ἐξ ἐπαφῆς εἴτε ἐξ ἀποστάσεως.

Τὸ κεφ. 6 εἶναι τὸ κατ' ἐξοχὴν εὐχαριστιακό: ὁ Χριστὸς πολλαπλασιάζει τὰ ψωμιά καὶ τὰ ψάρια καὶ ἀμέσως κατόπιν διδάσκει ὅτι αὐτὸς εἶναι «ὁ ἄρτος τῆς ζωῆς ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς» – λόγια ὁμόλογα μὲ τὰ λόγια τοῦ Χριστοῦ τὰ ἰδρυτικὰ τοῦ μυστηρίου τῆς θείας εὐχαριστίας στὰ τρία πρῶτα Εὐαγγέλια, τὰ λεγόμενα Συνοπτικά. Ὁ εὐαγγελιστῆς Ἰωάννης δὲν μένει στὴν περιγραφὴ ἐνὸς ἱστορικοῦ Ἰησοῦ ἀλλὰ προχωρεῖ σὲ ἓναν λειτουργικὸ Ἰησοῦ, ποὺ παραλαμβάνει

μιὰ ομάδα ἀνθρώπων, τοὺς Δώδεκα, καὶ δι' αὐτῶν ὅλους αὐτοὺς ποὺ θὰ πιστεύσουν καὶ τοὺς ἀνάγει στὸν Πατέρα. Ὅλο τὸ ἔργο του συνίσταται στὴν ἀναγωγή τοῦ κόσμου στὸν Πατέρα του ποὺ τοὺς κάνει υἱοὺς τοῦ ἰδίου Πατέρα, τοῦ δικοῦ του. Ἄς σημειωθεῖ ὅτι ὁ πολλαπλασιασμός τῶν ἄρτων λαμβάνει χώρα πάνω σὲ ἓνα ὄρος, πρᾶγμα ποὺ μᾶς ἀνάγει στὴ θεοφάνεια ἐπὶ τοῦ ὄρους Θαβῶρ, ὅπου τρεῖς μαθητές του βλέπουν τὸν Ἰησοῦν «καθὼς ἠδύναντο» πίσω ἀπὸ τὰ φαινόμενα τῆς ἱστορίας. Τὸ ὅτι δὲ ὁ πολλαπλασιασμός γίνεται παραμονὲς τοῦ ἰουδαϊκοῦ Πάσχα μᾶς ἐπιτρέπει νὰ συμπεράνουμε ὅτι πρόκειται γιὰ Πασχάλιο δεῖπνο, ἀνάλογο μὲ τὸν Μυστικὸ Δεῖπνο. Οἱ πέντε ἄρτοι ἐρμηνεύονται ἀπὸ ὠρισμένους Πατέρες ὡς οἱ πέντε ἀποκαλύψεις ποὺ δόθηκαν στὴν ἱστορία καὶ μποροῦν νὰ χορτάσουν τὸν ἄνθρωπο: ἀποκάλυψη στὸν Ἀδάμ, στὸν Ἀβραάμ, στὸν Μωυσῆ, στοὺς προφῆτες, στὸν Ἰωάννη τὸν Πρόδρομο ἢ κατὰ τὸν ἅγιο Μάξιμο τὸν Ὁμολογητὴ ἀποτελοῦν ἀναφορὰ στὶς πέντε αἰσθήσεις τοῦ ἀνθρώπου (σ. 158). Οἱ δύο ἰχθεῖς δηλώνουν τὶς δύο φύσεις τοῦ Χριστοῦ. Εἶναι φανερὸ ὅτι ὁ σ. τοῦ βιβλίου ποὺ παρουσιάζουμε ἔχει μιὰ προτίμηση πρὸς τὴν ἀλληγορικὴ ἐρμηνεία. Ἐπίσης κατὰ τὴν ἴδια πατερικὴ ἐρμηνεία τὸ «ἀναπεσεῖν» (Ιω. 6, 10) δηλώνει τὴν ταπείνωση, ἢ ὅποια δὲν εἶναι μιὰ ἠθικὴ στάση ἀλλὰ γνώση καὶ ἀναγνώριση τῶν ὀρίων μου, μὲ ἀποτέλεσμα τὴν ὑποταγὴ μου στὸ θέλημα τοῦ οὐρανοῦ Πατέρα.

Τὸ ὅτι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ συχνὰ ὀνομάζεται στὸ κατὰ Ἰωάννην (ὅπως ἄλλωστε καὶ στοὺς ἄλλους εὐαγγελιστές) καὶ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου δείχνει ὅτι ὑπάρχει ἢ δυνατότητα σχέσης κτιστοῦ καὶ ἀκτίστου, σχέσης τοῦ κτιστοῦ ἀνθρώπου

μὲ τὸν ἄκτιστο Θεό. Ἐπομένως τὸ θέμα τῆς σωτηρίας δὲν ἔχει ἠθικὸ περιεχόμενο, δὲν πρόκειται δηλ. γιὰ τὴν ἐπιβεβαίωση μιᾶς ἐνάρετης ζωῆς, ἀλλὰ πρόκειται γιὰ τὴ σωτηρία τῆς ἀνθρώπινης φύσης καὶ τῆς φύσης γενικώτερα. Στὸ ὄρος Θαβῶρ δὲν λάμπει μόνον τὸ πρόσωπο τοῦ Ἰησοῦ, ἀλλὰ καὶ τὰ ἱμάτιά του, ἢ κτίση, ἢ δημιουργία. Οἱ μεγάλοι Πατέρες, ἰδίως ὁ Μ. Ἀθανάσιος, θὰ εἰσαγάγουν στὴ θεολογικὴ γλῶσσα τὸν ὄρο «θέωσις» (σ. 174). Στὸ ἴδιο κεφ., ὅπου ὁ λόγος γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση ἐκ μέρους τοῦ ἀνθρώπου τῶν λόγων καὶ ἔργων τοῦ Ἰησοῦ, εἰσάγεται ἀπὸ τὸν σ. ἢ ἔννοια τῆς πίστεως. Ἡ πίστη δὲν εἶναι μιὰ πράξη ἄπαξ γενόμενη, εἶναι κατάσταση ζωῆς, εἶναι ἐμπιστοσύνη στὸν Θεό (σ. 176). Καὶ πάλι ἐπιστρατεύεται ὁ Ντοστογιέφσκυ, ὁ ὁποῖος βάζει τὸν στάρετς Τύχωνα στοὺς Δαιμονισμένους νὰ ἀπαντᾷ στὸ ἐρώτημα τοῦ Σταυρόγιν, «ἐσὺ πιστεύεις στὸν Θεό;» μὲ τὴν ἀπάντηση τοῦ ἁγίου μοναχοῦ «προσπαθῶ νὰ πιστέψω». Καὶ σχολιάζει ὁ σ.: τὸ ἐργάζεσθαι εἶναι ἐκεῖ. Ποιὰ εἶναι ἡ ἐργασία ἑνὸς ἀνθρώπου; Νὰ προσπαθεῖ νὰ πιστέψει, νὰ μὴ χάσει αὐτὴν τὴν πίστη, νὰ μὴ χάσει τὸν δρόμο πρὸς τὴν πίστη, ἢ ὅποια θὰ τὸν σώσει. Τὸ ἔργο λοιπὸν εἶναι: «ἵνα πιστεύητε εἰς ὃν ἀπέστειλεν ἐκεῖνος», ὁ Πατὴρ (σ. 176).

Στὸ κεφ. 7 μὲ ἀφορμὴ τὴ συζήτηση τοῦ Ἰησοῦ μὲ τοὺς μαθητές του γιὰ μετάβαση ἀπὸ τὴ Γαλιλαία στὴν Ἰουδαία γιὰ τὴ γιορτὴ τῆς Σκηνοπηγίας τονίζει ὁ σ. ὅτι ὁ τόπος ποὺ μπορεῖ κανεὶς νὰ συναντήσει τὸν Χριστὸ ψηλαφεῖται στὸ μυστήριό τῆς θείας εὐχαριστίας, «Ἐνας μόνον ἱερός τόπος ὑπάρχει καὶ αὐτὸς εἶναι ἡ ἁγία Τράπεζα κάθε εὐχαριστιακῆς σύναξης» (σ. 206). Σχολιάζοντας τὴ διήγηση γιὰ τὴ συλληφθεῖσα ἐπὶ μοιχείᾳ γυναίκα καὶ ἐν συνεχείᾳ τὴ διακήρυξη τοῦ Ἰησοῦ ὅτι εἶναι

τὸ Φῶς τοῦ κόσμου (κεφ. 8) ὑποστηρίζει ὅτι ὁ Χριστὸς ἦλθε ἀπὸ τὸν τόπο τοῦ ἀκτίστου γιὰ νὰ φωτίσει τὸ κτιστὸν καὶ πηγαίνει πίσω στὸν τόπο τοῦ ἀκτίστου ἔχοντας μαζί του τὸ κτιστὸν. Ἦλθε ἀπὸ τὸν τόπο τοῦ Θεοῦ νὰ ἔνωθεῖ μὲ τὸν ἄνθρωπο καὶ ἐπιστρέφει στὸν τόπο τοῦ Θεοῦ παίρνοντας μαζί του τὸν ἄνθρωπο (σ. 218). Στὸ 9ο κεφ. σχολιάζοντας τὴ θεραπεία τοῦ ἐκ γενετῆς τυφλοῦ μιλάει ὁ σ. γιὰ τὴν ἀναδημιουργία τοῦ κόσμου καὶ τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὸν Χριστὸ καὶ συνδέει τὴν κολυμβήθρα τοῦ Σιλῶμ μὲ τὴν κολυμβήθρα τοῦ βαπτίσματος, σύμφωνα μὲ τὴν ἐρμηνεία τῶν Πατέρων. Οἱ θεσμικοὶ Ἰουδαϊκοὶ παράγοντες ἀντιδρῶν ἔντονα στὴ θαυματουργικὴ δράση τοῦ Ἰησοῦ: Τυφλοὶ ὄντες δὲν βλέπουν καὶ δὲν ἀναγνωρίζουν αὐτὸν ποῦ εἶναι τὸ Φῶς τοῦ κόσμου. Ἐπισημαίνει μάλιστα καὶ τὸν κίνδυνο νὰ ἀποβεῖ ἡ Ἐκκλησία «θεσμός», ὅταν χάσει τὸν χαρισματικὸ χαρακτήρα της.

Μὲ ἀφορμὴ τὴν εἰκόνα τῆς αὐλῆς τῶν προβάτων καὶ τῆς θύρας στὸ κεφ. 10 βλέπει στὴ λέξη νομὴ (τροφή) τῆς φράσης «καὶ νομὴν εὐρήσει» (Ἰω. 10,9) σαφῆ ὑπαινιγμὸ στὸ μυστήριον τῆς θείας εὐχαριστίας, στὸ δὲ «μία ποιμνὴ, εἰς ποιμνὴν» (Ἰω. 10, 16) ἀναγνωρίζει τὴν οἰκουμενικὴ ἀποστολὴ τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ ἔγερση τοῦ Λαζάρου στὸ κεφ. 11, ἐκτὸς τοῦ ὅτι εἶναι σημεῖο τῆς μεσσιανικότητος τοῦ Ἰησοῦ, προετοιμάζει τὸν ἀναγνώστη γιὰ τὴν ἔξοδο τοῦ Ἰησοῦ ἀπὸ τὴ δημόσια δράση του, γιὰ τὸ Πάθος καὶ τὴν Ἀνάστασή του. Στὸ δειπνο τῆς οἰκίας τοῦ Λαζάρου (κεφ. 11) προτυπώνεται τὸ δειπνο τῆς θείας εὐχαριστίας. Στὸ «ῥζει» τοῦ νεκροῦ Λαζάρου ἀντιπαραβάλλεται ἡ εὐωδία ἐκ τῆς ὀσμῆς τοῦ μύρου μὲ τὸ ὁποῖο ἡ Μαρία ἄλειψε τὰ πόδια τοῦ Ἰησοῦ (Ἰω. 12,1-11). Ἡ παρουσία τῶν

Ἑλλήνων (Ἰω. 12, 20 ἐξ.) θεμελιώνει τὴν ἀπαρχὴ μιᾶς πορείας τοῦ χριστιανικοῦ μηνύματος μέσα στὴν ἱστορία, ὥστε νὰ γνωρίσει ἡ οἰκουμένη τὸ σωτηριῶδες ἔργο τοῦ Χριστοῦ. Ὁ ἐγκλεισμός τοῦ ἀνθρώπου στὰ ὄρια τοῦ κόσμου παράγει θάνατο, ἐνῶ τὸ ἀνοιγμα πρὸς τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους φωτίζεται ἀπὸ τὸ φῶς ποῦ εἶναι ὁ Χριστὸς καὶ χορηγεῖ ζωή. Στὸ Ἰω. 12, 40 ἐξ., ὅπου παρατίθεται χωρίο ἀπὸ τὸν προφήτη Ἡσαΐα (6, 10), ἐρμηνεύει ὁ κ. Μ. ὅτι μὲ τὴ φράση «ὅτε εἶδεν Ἡσαΐας τὴν δόξαν αὐτοῦ» ἐννοεῖ ὁ Ἰωάννης ὅχι τὸν Θεὸ γενικῶς ἀλλὰ τὸν Υἱὸ τοῦ Θεοῦ, τὸν Χριστό.

Στὰ κεφ. 13-16 ἔχουμε τὸ Εὐαγγέλιον τῆς Διαθήκης ἢ «ἀποχαιρετιστήρια διαθήκη» μὲ τὶς τελευταῖες ὑποθήκες καὶ συζητήσεις τοῦ Ἰησοῦ μὲ τοὺς μαθητὲς του, ποῦ μᾶς ἀφήνει ὁ εὐαγγελιστὴς νὰ ἐννοήσουμε ὅτι λαμβάνουν χώρα κατὰ τὸν Μ. Δείπνο. Ἀντὶ τῶν ἰδρυτικῶν λόγων τοῦ μυστηρίου τῆς θ. Εὐχαριστίας γίνεται λόγος γιὰ τὴ νύψη τῶν ποδιῶν τῶν μαθητῶν ἀπὸ τὸν Ἰησοῦ ποῦ δηλώνει τὴ διακονικὴ ἀποστολὴ τῆς Ἐκκλησίας πρὸς τὸν κόσμον. Στὰ κεφ. αὐτὰ ἐπεξηγεῖται ὅτι ἡ «ῥρα» γιὰ τὴν ὁποία γίνεται λόγος στὸ Εὐαγγέλιον εἶναι ἡ ῥρα τοῦ Σταυροῦ καὶ τῆς ἐπανόδου τοῦ Υἱοῦ στὸν Πατέρα, ἐπίσης ὅτι στὴ στάση τοῦ Ἰούδα προδιαγράφεται ἡ στάση ζωῆς κάθε ἀνθρώπου ποῦ αὐτονομεῖται καταστρέφοντας τὴ σχέση του πρὸς τὴν πηγὴ τῆς ζωῆς, τὸν Χριστό. Ξαναγίνεται λόγος γιὰ τὴ δόξα τοῦ Θεοῦ ποῦ ἐδῶ συνδέεται σαφῶς μὲ τὸν Σταυρό, καὶ ἐπίσης γίνεται λόγος γιὰ τὴ διαμονὴ στὴν οἰκία τοῦ Πατρὸς μὲ τὶς πολλὰς μονές, πρόγευση τῆς ὁποίας παρέχεται στὸ μυστήριον τῆς θείας εὐχαριστίας. Λέγεται ὅτι εἰκόνα τοῦ Πατρὸς εἶναι ὁ Χριστός, ἡ σχέση μας μὲ τὸν ὁποῖο εἶναι

ὁ μόνος δρόμος γιὰ νὰ γνωρίσουμε τὸν Πατέρα. Ἀναφέρεται ἡ ἀποστολὴ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ἡ εἰκόνα τῆς ἀμπέλου καὶ τῶν κλημάτων ἀποτελεῖ περιγραφὴ τῆς Ἐκκλησίας, γίνεται ἐπίσης λόγος γιὰ τὸ ἐσχατολογικὸ νόημα τῆς χαρᾶς, καὶ προσδιορίζεται τέλος ὅτι ἡ καινὴ ἐντολὴ τῆς ἀγάπης ἔχει ὑπαρκτικὸ καὶ ὄχι ἠθικὸ ἢ συναισθηματικὸ περιεχόμενο. Ἡ ὅλη αὐτὴ «ἀποχαιρετιστήρια διαθήκη» ὁλοκληρώνεται μὲ τὴν προσευχὴν ποὺ ὀνομάζεται Ἀρχιερατικὴ Προσευχὴ (κεφ. 17).

Στὴ διήγηση τοῦ Πάθους (κεφ. 18-19) γίνεται λόγος ἀρχικὰ γιὰ τὸν κῆπο (τῆς Γεθσημανῆ), ὁ ὁποῖος «κεῖται ὡς ἀντίτυπος τοῦ κήπου τῆς Ἐδέμ ἀλλὰ μὲ ἀντιστροφὴ τῶν σημειωμένων: ὄχι ἀπὸ τῆ ζωῆ πρὸς τὸν θάνατο, δηλαδὴ ἀπώλεια τοῦ Παραδείσου, ἀλλὰ ἀπὸ τὸν θάνατο πρὸς τὴ ζωή, δηλαδὴ ἐπαναφορὰ τοῦ ἀνθρώπου στὸν Παράδεισο (σ. 411). Τὸ αἷμα καὶ ὕδωρ ποὺ ἔρρευσε ἀπὸ τὴν πλευρὰ τοῦ Ἰησοῦ ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ εἶναι «σημεῖον» ποὺ ἀναδεικνύει τὴν ταυτότητα τῆς Ἐκκλησίας. Ἐδῶ ἀναφέρει ὁ σ. ἔξι πατερικὲς ἐρμηνευτικὲς προσεγγίσεις: α) τὸ αἷμα καὶ τὸ ὕδωρ ἀναφέρονται στίς δύο φύσεις τοῦ Χριστοῦ (Γρηγόριος Θεολόγος), β) ἀναφέρονται στὴν ἴδρυση τῆς Ἐκκλησίας (Ἰωάννης Δαμασκηνός), γ) ἀναφέρονται στὸ βάπτισμα καὶ στὴ θεία εὐχαριστία (Ἰωάννης Χρυσόστομος), δ) ἀναφέρονται στὸ βάπτισμα καὶ στὸ μαρτύριο (Τερτυλλιανός), ε) τὸ αἷμα καὶ τὸ ὕδωρ συνιστοῦν τὸ μυστήριον τῆς εὐχαριστίας (τελετουργία τῆς Προθέσεως ἢ Προσκομιδῆς, ὅπου ἐτοιμάζονται τὰ Δῶρα τῆς θείας εὐχαριστίας), στ) σύνοψη τῶν παραπάνω προσεγγίσεων στὴ λειτουργικὴ ποίηση (Μέγας Κανὼν Ἀνδρέου Κρήτης, ὡδὴ δ', τροπάριο κ'). Ὁ κῆπος καὶ ὁ καινούργιος τάφος λογιζόν-

ται ὡς ἐπανείσοδος τοῦ νέου ἀνθρώπου, τοῦ νέου Ἀδάμ, στὸν ἀπολεσθέντα Παράδεισο (σ. 449).

Στὴ διήγηση τῶν ἐμφανίσεων τοῦ ἀναστημένου Χριστοῦ (κεφ. 20-1) συναντοῦμε συχνὰ ἀναφορὲς στὸν εὐχαριστιακὸ καὶ ἐσχατολογικὸ χαρακτῆρα τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ θαυμαστὴ ἀλιεῖα στὰ δεξιὰ τοῦ πλοίου προεικονίζει τὴν ἱεραποστολὴν τῆς Ἐκκλησίας καὶ μπορεῖ νὰ προσεγγιστεῖ μόνον εὐχαριστιακά. Ὁ ἀριθμὸς τῶν ἰχθύων 153 ἐρμηνεύεται ἀλληγορικὰ ἀπὸ τὸν ἅγιον Κύριλλο Ἀλεξανδρείας: τὸ ἑκατὸ δηλώνει τὴν οἰκουμένη, τὴν πληρότητα τῶν πάντων. Τὸ πενήκοντα δηλώνει τὸ ἥμισυ τῆς οἰκουμένης, δηλ. τὸ παλαιὸ λείμμα τῶν Ἰουδαίων. Τὸ δὲ τρία τὴν παρουσία τῆς θεότητας, τὴν Ἁγία Τριάδα (σ. 473). Τὸ «ἄριστον» τοῦ Ἰησοῦ μὲ τοὺς μαθητὲς ἀποτελεῖ μιὰ οἶονεϊ ἐπανάληψη τοῦ Μ. Δείπνου.

***

Ἡ σημαντικὴ αὐτὴ προσφορὰ τοῦ κ. Μ. θὰ μπορούσε νὰ ἔχει περισσότερο ἐνδιαφέρον μέσα στὴ διεθνή ἐξέλιξη τῶν βιβλικῶν σπουδῶν, ἂν ὁ κ. Μ. συνδιαλεγόταν μὲ τοὺς σύγχρονους ὑπομνηματιστές (Ἕλληνες καὶ ξένους) τοῦ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγελίου, ἀλλὰ ὅπως ἰδιαίτερος μὲ τὸν Oscar Cullmann, ποὺ μετὰξὺ τῶν πολλῶν ἄλλων ποὺ ἔγραψε εἶναι καὶ τὸ βιβλίον τοῦ ποὺ ἀναφέρεται στὸ ἴδιο θέμα μὲ τὸ ὅποιο ἀσχολεῖται καὶ ὁ κ. Μ., στὰ μυστήρια τῆς Ἐκκλησίας μέσα στὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιον (*Les sacrements Johanniques. La vie de Jésus et le culte de l'église primitive*, Paris 1951). Ἡ πλούσια πατερικὴ γνώση τοῦ κ. Μ. θὰ μπορούσε νὰ εἶναι ἐργαλεῖο διαλόγου μὲ νεώτερους ἐρμηνευτὲς καὶ θὰ συνέβαλλε στὴν προβολὴν τοῦ πλοῦτος τῆς Ὁρθόδοξης Παράδοσης.

Δὲν εἶναι εὐκόλα κατανοητὸ γιατί θέλησε ὁ σ. νὰ συνοδεύσει τὰ Ἰωάννεια κείμενα μὲ μιὰ Νεοελληνικὴ μετάφραση τοῦ 19ου αἰῶνα (*Ἡ Καινὴ Διαθήκη τοῦ Κυρίου καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ*. Δίγλωττος, τοῦτ' ἔστι τὸ θεῖον ἀρχέτυπον καὶ ἡ αὐτοῦ μετάφρασις εἰς κοινὴν διάλεκτον, μετὰ πολλῆς ἐπιμελείας διορθωθέντα, καὶ νεωστὶ μετατυπωθέντα. Ἐν Λονδίῳ ἐξετυπώθη παρὰ Τυλλίγγου καὶ Οὔγου, τῆς Χελσίας, ἔτει τῆς ἀπὸ τῆς

τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ Ἐνσαρκώσεως, 1819), ἐνῶ υπάρχουν νεώτερες μεταφράσεις τοῦ 20οῦ αἰῶνα στὴ δημοτικὴ.

Ὁ κ. Μ. ἀδικεῖ τὸ κείμενο τοῦ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγελίου μὲ τὴν ἐπίμονη προτίμησή του πρὸς τοὺς ἀλληγοριστὲς Πατέρες. Ὡστόσο δὲν παύει τὸ βιβλίον αὐτὸ νὰ ἀποτελεῖ συμβολὴ στὶς βιβλικὲς σπουδές.

Ἰωάννης Καραβιδόπουλος
Ὁμ. Καθηγητῆς Θεολογικῆς Σχολῆς Α.Π.Θ.